

”A sikoly a költészet negyedik dimenziója”

Kitörni a süketszobából, avagy androgünök az irodalmi térben – beszélgetés Ladik Katalinnal

fotó: Vadócz Dávid

„Ha úgy írok nőként, ahogy elvárják, akkor soha nem írhatom meg azt, amit szeretnék” – mondta el a lapunknak adott interjújában Ladik Katalin. A költő és színésznő beszélt arról is, hogy indulása idején nem akarta az amerikai beatköltészetet utánozni – mint ahogy azt nagyon sokan tették a környezetében nemcsak a korabeli Jugoszláviában, de Magyarországon is –, ezért inkább a saját gyökereihez, a népi motívumokhoz, a népművészethez kanyarodott vissza a korszak legmodernebb, avantgárd kísérleteiben is. Így talált rá a szürrealizmus és a népi hagyományok képi és nyelvi világa közötti összefüggésekre, hasonlóságokra, s így vált az avantgárdon belül is lázadóvá.

– Emlékszik még az első publikációjára?

– Természetesen emlékszem, de nem mindegy, hogy melyekre gondolunk: még a gyermekkoriakra, vagy már az első komolyabb publikációkra. Mert én végigjártam a számlétra, fokról fokra, hiszen nagyon korán, még tizenegy éves koromban kezdtem verseket írni. Ezeket a gyermekkori műveimet beküldtem a vajdasági magyar gyermeklapba, a Pionírújságba – a máig is megjelenő Jó Pajtás című hetilap elődjébe –, és ott közölték is őket. Egy ideig többkevesebb rendszerességgel publikáltam, tehát már akkoriban is megjelent néhány versem.

– Őrzi még ezeket a korai verseket?

– Nem tudom... Kéziratban talán megvannak még valahol. Sőt, akár nyomtatásban is előkerülhetnek, hiszen a szüleim kivágták akkoriban az újságból, és megőrizték, összegyűjtötték a verseimet. Aztán, ahogy idősebb lettem,

a számlétra is néhány fokkal feljebb léptem: tizenhét éves voltam, amikor már nem a gyermekújságban, hanem az Ifjúság című hetilapban – ez pedig a későbbi és mai Képes Ifjúság elődje volt – megjelent néhány versem. De ebből is látszik, hogy igen nagy szünetek voltak a serdülőkori irodalmi érdeklődésemben, olykor több év is eltelt a különféle korai publikációim között. Aztán már húszesztendő voltam, amikor megjelentek az első, úgymond, komolyabb verseim. Éppen ezért húszéves koromtól számítottam a költői tevékenységem. Azóta tarom magam – és tartanak mások is – költőnek.

– Ez volt az első olyan pillanat, amikor költőnek érezhette magát?

– Igen, mert olyan folyóiratokban jelentek meg a verseim, mint a Híd és a Symposion. Ez 1962-ben történt – akkor voltam húszéves –, az egy évvel korábban indult Symposion pedig

Anyám, nővérem a fiával, én és apám (1963)

akkoriban még az Ifjúság című hetilap melléklete volt. Ettől az évtől számítom úgy, hogy bekerültem az irodalomba. Azóta pedig újra és újra feltűnnek különböző publikációkban ezek a régi írások: a korai köteteim költeményei átkerülnek a válogatott versekbe és más hasonló kiadványokba.

– Ezek szerint még mindig vállalja ezeket a korai költeményeit?

– Igen, úgy tűnik, hogy ezek valóban időtállóak.

– *Ladik Katalin tehát nem az a költő, aki elégeti a fiatalkori kéziratait, nehogy az utókor megtalálja?*

– Nem, hiszen a szerkesztők is beválogatják ezeket az újabb kiadványokba, és én magam sem tagadom meg őket!

– *Ez már csak azért is érdekes, mert még a korabeli avantgárdon belül is volt egyfajta rebelliség abban, ahogyan Önt megismerte a közönség a hatvanas-hetvenes években. Mit jelentett az adott pillanatban avantgárdnak lenni és járatlan utakat járni?*

– A hatvanas-hetvenes években én tudatosan kerestem az avantgárdban a járatlan utakat.

Akkoriban és később is vonzott a népi hagyomány. Rájöttem, hogy a szürrealizmus képi és nyelvi világa a népmesékben, gyermekjátékokban, mondókákban gyökerezik, ezért ötvöztem ezeket a verseimben, performance-aimban a 20. század avantgárdnak nevezett irányzatának stílusában. Én azt az avantgárd utat műveltem, amelyet kortársaim azokban az években kifogásoltak.

– *Hogy sikerült összeegyeztetni a népi hagyományokat a modern művészeti törekvésekkel?*

– Én már a kezdetektől fogva beleszőtettem a népi hagyományt a verseimbe, az előadásmódomba pedig pont akkor sikerült áttemeltem, amikor az úgynevezett beatnemzedék feltűnt a tengerentúlon. Akkoriban mindenki Amerikát utánozta, a szerbek is, a vajdasági magyarok is, én viszont úgy éreztem, hogy ha eredetiségről van szó, akkor csak úgy találhatom meg a saját hangomat, ha a saját gyökereimből merítek. Ebbe az irányba kell visszakanyarodnom... Márpedig hogy is lehetnék én eredeti, ha a beatköltszetet utánzom?! A beatnik világ nagyon távol állt tőlünk, mi nem a fogyasztói társada-

lom ellen tiltakoztunk – hiszen alig vártuk, hogy fogyaszthassunk valamit. Ugyanakkor annak érdekében, hogy megmutassam a gyökereimet, és egyszerre eredeti is legyek, elkezdtem tanulmányozni a népköltészetet, a népdalokat. Én igazából sem igazi nagyvárosi, sem falusi lány nem voltam. Hanem újvidéki. Árnyait tekintve az egy kisváros. Tehát nem volt se kertünk, se földünk, semmink, egy állami bérlakásban éltünk. Ilyen értelemben tényleg egy városi proli voltam. Ezzel együtt pedig gyökértelen is, tehát nem hallottam otthon népdalokat, ráadásul szerb közegben, a város szerb negyedében laktunk. De amikor később Újvidék magyar részére kerültem, ott sem énekelt senki népdalokat. Viszont a szerb énekekkel és a szláv babonákkal addigra már megismerkedtem.

– *Az élményvilág, amelyből alkotótevékenysége táplálkozik, és ami a versekben, a performance-okban és a hangköltészetben is megjelenik, független a műfajoktól. Témaválasztásában mennyire befolyásolja Önt a közlés módja? Előfordult, hogy úgy gondolta, némely téma nem illik valamely műfajhoz?*

– Néha úgy éreztem, hogy az élményvilág, amelyből a költészet táplálkozik, független a műfajoktól. Úgy éreztem, hogy a sikoly a költészet negyedik dimenziója. Ezért szerepel oly gyakran a sikoly írott és hangköltészetemben, valamint a performance-aimban. A sikoly jellegzetesen női kifejezőeszköz.

– *Előfordult valaha is, hogy valamiről úgy érezte, hogy ha azt megírja, az már túl nagy, túl mély feltárulkozás lenne, és ezáltal lelkileg, érzelmileg sebezhetővé válna miatta?*

– Mindig vállaltam a sebezhetőséget, kivéve, amikor ez a gyermekemet, unokáimat érintette. Ami nagyon fáj, arról nem írok, nem beszélek. Néhány nagyon közeli barátom tud valamennyit ezekről a dolgokról, de sohasem írok, és sohasem beszélnek a legmélyebb fájdalomairól.

– *Összefüggésbe hozhatjuk ezt a verseiben megnyilvánuló nőiséggel? Hiszen a kritika folyamato-*

san hangsúlyozza a női líra jellemvonásait a költészetében. Mennyire érzi ezt helytállónak?

– Nálam ez teljesen szándékos volt, mert még igen korán végiggondoltam a dogákat: ha úgy írok nőként, ahogy elvárják, akkor soha nem írhatom meg azt, amit szeretnék. Mert akkor egy visszahúzódó, otthonülő alkatot kellett volna megjátszanom. Ez volt a morális és esztétikai normája annak, hogy egy nőnek – az elvárások szerint – hogyan illik írnia. Hát úgy nem akartam! Ez a dac munkálta ki bennem azt a stílust, amelyben olykor talán harsányabban is hangoztattam a nőiséget. Mert az volt elnyomva bennem, a családban, a munkahelyemen, és egyáltalán, az alkotói érvényesülésemben. Ez jellemző volt egész Jugoszláviára.

– *Egy nőt művészként nem vettek komolyan?*

– Egyszer egy vajdasági nagy író a szemembe is mondta: színésznő és költőnő – ez nem komoly. Ezzel jelezte, hogy ne is számítsak arra, hogy engem művészként, alkotóként egyszer még majd komolyan is vehetnek. És ez nagyon fáj nekem, mert tiszteltem őt emberként és íróként is. A Symposionban azért is volt más a helyzet, mert ott voltak kivételek, ilyen szempontból pedig ki kell emelnem Tolnai Ottót és Domonkos Istvánt.

– *Velük közeli alkotói kapcsolatba is került már a pályája legelején?*

– Én inkább inspiratív kapcsolatnak nevezném ezt, ugyanis nem tartózkodtam olyan sokat a szerkesztőségben, hogy hosszasan beszélgethettünk vagy vitázhattunk volna. Az a néhány szó, amit Tolnaitól, Domonkostól és Bosnyák Istvántól kaptam, viszont mindig nagyon fontos volt a számomra. Függetlenül attól, hogy nő vagyok – mert ők embernek néztek. A többiek csak a nőt látták bennem...

– *Ez a női írói magatartás azonban végigkísérte a pályáját. Az újabb művekben, immár ismert és elismert költőként, mennyire van ez jelen?*

– Azért állandó témám többek között a nőiség is, akárcsak a mulandóság – több ilyen ál-

Mi, díjazottak Yoko Onóval (Reykjavík, 2016, fotó: Schreiner József)

landó témám van, amelyet sohasem tudok eléggé, a maga teljességében kifejtteni –, mert mindig újabb és újabb, feldolgozatlan, ismeretlen és izgalmas rétegei bukkannak elő. A nemiség nem csak erotika! De nem is csak a nőiségre gondolok, hanem a nemek viszonyára is: volt olyan alkotói korszakom, amikor az androgün-mítosz témáját feszegettem, s próbáltam megfejteni. Az egységes, a tökéletes lényt. A harmóniát az emberben. Nagyon szörnyűnek tartom, hogy hiába zajlott le a szexuális forradalom a hatvan-hetvenes években, nem értük el az egyenrangúságot. Még mindig nem értük el! Persze, időnként a feministák is túllőnek a célon, vagy belefáradnak abba, amit csinálnak, és így egyik változat sem jó, de valójában a társadalomban még mindig a férfiak uralkodnak. Főleg az irodalomban. Pedig ma már sokkal több jó író van, mint férfi, és egyre több is lesz, mert a nők már – hála Istennek! – iskolába járhatnak, tanulhatnak. Egy részük legalábbis, bizonyos or-

szágokban. Ugyanis ma is vannak még államok, ahol a nők teljes jogfosztottságban élnek, nem járhatnak iskolába, nem tanulhatnak, évtizedekre börtönbe zárják, és számtalan korbácsütésre ítélik őket, ha a jogukat merészelik követelni, és akkor a családon belüli erőszakról még nem is beszéltünk. Éppen ezért a Yoko Onótól átvett Lennon Ono-békédíjjal, a Lennon Ono Grant For Peace-el járó összeget – amellyel jelképesen rendelkeztem, és adományként továbbíthattam egy általam kiválasztott személynek, szervezetnek vagy intézménynek – én a magyarországi Ökumenikus Segélyszervezet által működtetett úgynevezett titkos háznak, a családon belüli erőszak áldozatainak, a bántalmazott nőket, anyákat segítő menedékháznak ajánlottam fel, hogy ezzel is segítsen a munkájukat.

– A korai irodalmi élményei közül kiket tudna kiemelni, kik voltak az első olyan alkotók, akik kortárs íróként hatással voltak Önre?

– Egészen korán, még kisiskolásként, számomra az élő irodalmat egyedül Fehér Ferenc költő jelentette. Ő ellátogatott egyszer a József Attila nevét viselő iskolába, ahova jártam. Akkor én már nyolcadikos voltam, tehát tizenégy-tizenöt éves, és úgy éreztem, hogy az a költészet, amit mindaddig műveltem – vagy olvastam –, tehát a rímes, petőfis ihletésű verselés már nagyon idejétmúlt. Fehér Ferenc tartott egy rendhagyó irodalmi órát, és ezzel gyakorlatilag felnyitotta a szemem arra, hogy lehet másképp is verset írni, meg lehet szólalni másképp, akár szabadabb formában is az irodalomban. Amikor vége lett a foglalkozásnak, odamentem hozzá, szerényen, de eléggé merészen, és elmondtam neki, hogy én is írogatok verseket. Nagyon nagy hatással volt rám az a közvetlenség és melegség, ahogyan ő akkor beszélt. Rögtön kérte, hogy mutassam meg neki a verseimet. Én azonban nagyon sokáig nem mertem aztán elküldeni neki az írásaimat, vártam is legalább két évet. Már tizenhét éves voltam, amikor végül mégis rászántam magam, mert úgy gondoltam, hogy van néhány olyan írásom, amit esetleg megmutathatnék, és sza-

badabb formában készült. Akkor elvittem neki a verseimet, ő pedig elolvasta. Írásban válaszolt, leírta, amit gondolt. Bátorító szavak voltak ezek, ami nagyon sokat jelentett akkor. Annyira meghatározó volt ez számomra, hogy a Fehér Ferenc-től kapott levelet, ezt a kis cédulát, az akkoriban hordott vékony kis szövetkabátom külső zsebében tartottam, mindig magamnál hordtam, hogy abból merítsek erőt. Többször is eláztam időközben, eső volt, meg tél, meg ilyesmi, és egy idő után azt vettem észre, hogy a cédula átázott, olvashatatlanra vált, szétfoszlott. Ezért sem felejtettem el sohasem, hogy mindig kell a segítség! Nekem pedig nagyon jókor – talán épp a legjobbkor! – jött Fehér Ferenc-től ez a támasz, amin most kényszerűségből túl kellett lépnem, és az fájt. Ez volt az a veszteség, ami után megint tanácstalanná váltam, mintha elvesztettem volna az irányt. Sokáig aztán nem is írtam ezután...

– *Meddig tartott ez a gyász, mikor sikerült végül mégis kilábalni belőle?*

– Húszéves koromban éreztem úgy, hogy most már végképp el kell döntenem, milyen irányban indulok tovább. Elvégeztem közben szerb nyelven a közgazdasági szakközépiskolát,

A budvai tengerparton (1965)

de még mindig úgy gondoltam, hogy nagy lyukak, hiányosságok vannak a műveltségemben, és nagyon hiányzik a magyar gimnázium, mert az viszont volt Újvidéken. Ezenkívül óvóképző volt még magyar nyelven, minden más szerbül... Igen ám, de akkor már egzisztenciális gondjaim is voltak. Úgy éreztem, hogy ha nem lehetek jó író és jó színésznő – mert az is akartam lenni –, akkor se legyek közepszerű. Nem tudta akkor még senki sem megítélni, hogy mekkora a tehetségem, én magam sem. Ezért választottam inkább egy biztonságosabb közgazdasági, hivatalnoki állást.

– Azt mondta az imént, hogy húszéves korától tartja magát költőnek. Milyen változást hozott az életében és művészetében ez a kerek születésnap?

– Két rövidebb verset küldtem be a Symposiumba, de személyesen akkor még nem merem megjelenni a szerkesztőségben, csak levélben vettem fel a kapcsolatot a munkatársakkal. Ők pedig nagyon bátorítónak válaszoltak, és rögtön közölték is ezt a két verset. Ekkor nekibátorodtam, és elkezdtem írni: húszéves voltam, egész nyáron csak írtam, írtam, és írtam, és lett ebből egy hosszúvers. Ezt még Újvidéken kezdtem el írni, de közben felmondtam a banktisztviselői állásomat, ahol másfél éve dolgoztam – tehát már tizennyolc éves korom óta állandó munkaviszonyban voltam –, és elmentem tíz-húsz napra a tengerpartra, egy majdnem lakatlan vidékre, egy nehezen megközelíthető faluba. Molunatnak hívják, ma Horvátországhoz tartozik, de szinte beékelődik a montenegrói tengerpartba. Ide akkoriban hetente csak egyszer járt hajó. Így, ilyen szándékos száműzésbe vonultam, hogy átgondoljam az életemet. Ott is mindvégig írtam, és ennek eredményeként született meg ez a hosszúvers. Azzal az elhatározással tértem vissza a tengerpartról, hogy én mégiscsak író és színésznő leszek. Igen ám, de nem volt másik állásom. Jelentkeztem hát az Újvidéki Rádió hangjátékműsorainak társulatához, de ott azt mondták, hogy majd csak ősztől tudnak felvenni. Néhány hónapig

*Költői performanszom
(1973, fotó: Moldován Domokos)*

tehát munkanélküli voltam, mielőtt felvettek volna a rádió színészegyüttesébe.

– Nem tűnt túl merész lépésnek egyszeriben csak feladni a biztos egzisztenciát, a megélhetést?

– Miután ez a hosszúversem megjelent a Híd című folyóiratban, úgy éreztem, hogy nagyon jól tettem, hogy mindent föladtam. Amikor pedig aztán behívtak a Symposium és a Híd szerkesztőségébe, mindenki megdöbbsent, amikor meglátott, mert ők addig azt hitték rólam, hogy egy érettebb tanítónő lehetek. Közben pedig fiatal és banktisztviselő voltam. El is szégyelltem magam, ezért utána megfogadtam, hogy nem járok be a szerkesztőségekbe, hanem továbbra is levelezésben tartom velük a kapcsolatot. Azért is döntöttem így, mert a személyes találkozások alkalmával előtérbe került a nő, sokkal meghatározóbb volt, mint a versek vagy az irodalmi érték. De arra mégis jó volt ez a találkozás, hogy kaptam egyfajta útmutatást. Hiszen ők nem tudhatták, hogy én mit olvasok,

*A régi Újvidéket ábrázoló plakát előtt
(2005, fotó: Király Dávid Zsolt)*

és mit nem. Röpködtek ott a nevek beszélgetés közben, én meg csak kapkodtam a fejem, füleltem, és utána megpróbáltam kinyomozni, hogy kik is tulajdonképpen azok az írók és költők, akikről ők beszéltek a szerkesztőségben – és akkor elkezdtem azokat a szerzőket olvasni.

– Akkoriban egy vajdasági magyar szerzőnek nem sok esélye volt arra, hogy Magyarországon is publikáljon. Tett kísérleteket, próbálkozott ilyesmivel?

– Semmi reményem, reményünk nem volt arra, hogy mi majd valaha is publikálunk Magyarországon, vagy bárhol máshol, magyar nyelvterületen. Nem is ábrándozhattam ilyesmiről. Néhány évvel később azonban mégis történt egy furcsa fordulat: 1968-ban kaptam egy levelet a szerkesztőségbe címezve, s akkor derült ki számomra, hogy engem olvasnak a határ másik oldalán is. És nemcsak olvasnak tőlem ezt-azt, hanem figyelemmel kísérik a munkámat, a tevékenységemet is. Ez azonban már összefüggésben állt a performance-okkal és a hangköltészettel is. Még abban az évben eljöttem hát Magyarországra közös happeningeket tartani, akkor találkoztam a többnyire tiltott, esetleg megtűrt művészekkel, és akkor tárult fel előttem a világ egy, számomra akkor még nagyon új értelemben.

– Volt lehetősége külföldi utazásokra?

– Később már igen, 1976-ban meghívtak Amszterdamba, egy hangköltészeti fesztiválra, de akkoriban kezdtem utazni más országokba is. Mindvégig bíztam abban, hogy ha azt az egzotikumot mutatom meg, ami a népi gyökereimhez való visszakanyarodásból ered, ha ezt jelenítem meg a művészetemben – és lesz egy saját hangom –, akkor azzal fel tudom kelteni a másnyelvű közönség érdeklődését is, és úgy tudok tartalmakat közvetíteni, hogy azzal érthetően kifejezzem a gondolatiságomat. Nyugat-Európában akkoriban már olyan kiváló stúdiótechnikával dolgoztak, hogy én csak ámultam. Mi Jugoszláviában ettől még nagyon messze jártunk, hiszen én már annak is örültem, ha otthon, a kis kézi magnómmal el tudtam készíteni a felvételeimet.

– Az Újvidéki Rádióknak azonban akkor már viszonylag jól felszerelt stúdiója volt. Ott nem lehetett felvételeket készíteni?

– A hatvanas években még nem, de a hetvenes évek második felében, az évtized vége felé már igen. Addigra már vettem magamnak otthonra is egy jobb kazettás magnót, és általában úgy dolgoztunk, hogy annak a felvételeit kicsit feljavítottuk a stúdióban. Hivatalosan én nem rögzíthettem hangköltészeti alkotásokat az Újvidéki Rádióban, de a technikusok jóindulatának hála – akik rám áldozták a cigiszünetük idejét –, egy-két rövidebb, két-háromperces felvételt el tudtunk készíteni. Én hivatalosan nem voltam senki és semmi, csak egy színész a rádióban. De ezeket a felvételeket később is felhasználtam, hanglemezen is megjelentek, hiszen a korábbiaknál már sokkal jobb minőségűek voltak. A nyolcvanas évek közepe táján már megengedték, hogy hivatalosan is kérjek néha egy kis stúdióidőt, s akkortájt megjelent egy reprezentatív nagylemeze is a rádióknak, amelyen két hangjátékot adtak ki. Ennek az egyik oldalán az én művem szerepelt. Tehát már hivatalosan is készíthettem hangjátékokat a saját szövegeim alapján. Vajda Tibor volt a rendező,

aki az állandó munkatársam azóta is. Itt is irodalomról van szó, hiszen hangjátékként fűztük össze a verseket, zenével és hangköltészettel.

– *Habár nem volt a Symposion melléklet, majd az annak szerepét 1965-től immár sokkal szélesebb formában kiteljesítő Új Symposion folyóirat szerkesztőségének tagja, hiszen, mint mondta is, levelezés útján tartotta a kapcsolatot, mégis szoros együttműködést alakított ki velük, és rendszeresen publikált. Mennyire érezte ott magát egy alkotói közösség részének?*

– Ezek nagyon inspiratív irodalmi kapcsolatok voltak, és egy egészen más szempontból is érdekessé, fontosakká váltak. Hozzá kell tennem, hogy nagyon nagy szerencsém is volt... Jellemző volt ugyanis a fiatal symposionistákra, hogy jártasak voltak tulajdonképpen mindenben: egyetemre jártak, ismerték az irodalmat, tájékozottak voltak, no de pénzük az nem nagyon volt. Mint a fiatalok általában, elitták, felélték... Ezért időnként eladták a könyvtárukat, hogy pénzhez jussanak. Én pedig felvásároltam tőlük. Húszévesen, tájékozatlan fiatal nőként kerültem az irodalomba, de akkor még megvolt a banktisztviselői állásom, s nem is kerestem rosszul, ők pedig szinte mindent beszereztek, Magyarországról is, máshonnan is, nem tudom, hogy honnan, de gyönyörű könyvtáruk volt. Brasnyó István, Domonkos István és mások... A banki fizetésemből – de később a jóval alacsonyabb rádiós színésznőiből is – megvettem az eladásra szánt könyveiket. Nekem addig semmilyen könyvtáram nem volt... S így az ő eladott könyveiket olvasva ismerkedtem meg az irodalommal. Elég későn kapkodtam hát. Minél többet olvastam, annál jobban láttam a saját hiányosságaimat. A Symposion munkatársai közül legfeljebb csak Bányai Jánosnak, Thomka Beátának és Várady Tibornak volt olyan családi háttere, amelyben létezhetett könyvtár. A többiek, akárcsak én, javarészt autodidakta módon kapcsolódtunk be az irodalomba.

– *Volt fogadókészség az irodalmi közegben az avantgárd törekvések iránt?*

– A hatvanas évek elejére abban a közegben már kialakult egyfajta süketség. Jellemző volt a vajdasági magyar irodalomra, hogy például én is süket térben éreztem magam, mintha a rádióstúdió süketszobájában járnék. Így nevezik azt a különleges hatású helyiséget, ahol trükkösen vesznek fel kültéri jeleneteket. Iszonyúan kínos, az ember ugyanis odabent nem hallja a saját hangját. Olyan érzés keríti hatalmába, mintha azonmód szétpattanna a feje a feszültségtől. Nagyon rossz dolog a süketszobában beszélni és kiabálni. Ezzel a hasonlattal tudnám a legszemléletesebben leírni, hogyan éreztem magam akkoriban: húszegynéhány éves koromban úgy tettem meg az első lépéseimet az irodalomban, mintha egy süketszobába léptem volna be. S talán ezért is gondoltam úgy, hogy nagyobb hangerővel kell megszólalnom ahhoz, hogy visszhangra találjak. És nagyon sokáig nem jött semmiféle visszhang, legalábbis Vajdaságból nem. Vagy ha mégis, akkor az nagyon elítélő, rossz volt.

– *Fontos momentum volt ilyen tekintetben a találkozás és az alkotótevékenység Király Ernővel, hiszen közös az életművükben, hogy mindketten a művészi kifejezés modern irányait járták,*

Keszthelyi Rezsővel (2006)

mégis a népi hagyományok felől közelítettek ehhez. Király Ernő nemcsak zeneszerző, de népzenegyűjtő is volt...

– Király Ernővel kölcsönösen inspiráltuk egymást. Én a magyar és balkáni népi hagyományhoz kerültem közelebb, ő pedig az avantgárd irányzatokhoz és a kortárs művész barátaimhoz.

– *Egy másik, igen mély szellemi kapcsolat fűzte később Keszthelyi Rezsőhöz is. A külvilág számára – illetve nekem külső személynékként – úgy tűnt, hogy egyfajta alkotói-szellemi összhang alakult ki Önök között. Vannak-e olyan szituációk, amelyekben a szellemi együvé tartozás, még ha egészen más habitusú emberek találkozásáról beszélünk is, – valamiféle imaginárius szinten – sokkal jelentősebbé válik, mint esetleg más vonatkozások?*

– Keszthelyi Rezső költő, író, szerkesztő elsősorban szellemi társam volt. Férj mivoltát nemigen tapasztaltam meg. A vele eltöltött huszonnégy év alatt volt időm továbbgondolkodni az engem húszéves korom óta foglalkoztató androgün-mítoszon, de nem tudtam megfejtetni a lényegét sem magamról, sem vele kapcsolatban. Mi a szerelembe voltunk szerelmesek, ez volt a közös bennünk. Én a testi szerelmet is fontosnak tartottam, vele ellentétben.

– *Hogyan élte meg ezt a szellemi kapcsolatot?*

– Néha úgy éreztem, Keszthelyi Rezső verseit egy angyal is írhatta volna, a prózáját pedig egy férfi. Nálam a női író dominál, annak ellenére, hogy időnként férfi vagy semleges nemű lény szemszögéből írok. Hosszú együttlétünk alatt nála az írói önfegyelmet, igényességet csodáltam, ez hatott rám leginkább. Kölcsönösen elolvastuk egymás írásait, és figyelembe vettük egymás véleményét. Az írásaimban és performance-aimban megnyilvánuló nőiességem azonban idegen és taszító volt számára.

– *Pedig jóval korábban éppen ezek a performance-ok is hozzájárultak ahhoz, hogy sikerüljön kitörnie a vajdasági süketszobából.*

– A performance egy másik kifejezőmód, amelyben nincs annyira előtérben a nyelv. Mivel a hatvanas-hetvenes években még nem reménykedhettünk abban, hogy Magyarországon publikálhatunk, néhányan elkezdtük lefordítani a verseinket szerb nyelvre. Ezzel nyertünk magunknak szélesebb teret és megmutatkozási lehetőséget. Többedmagammal én sem akartam asszimilálódni a jugoszláv irodalomba olyan mértékben, hogy elkezdek szerbül írni, mivel azonban ismertem a nyelvet, lefordítottam a saját verseimet. De akkor is nagyon fontos volt, hogy magyarul írtam! Így a hetvenes években már a szerbre fordított verseim nagyon népszerűek lettek a jugoszláviai folyóiratokban. Szívesen közöltek. S amikor egy más kifejezőmód felé fordultam, akkor is költői performance-okat csináltam. A hetvenes évektől kezdtem folyamatosan jelen lenni a jugoszláv közegben ezekkel a költői performance-okkal. Ezekbe pedig olyan magyar nyelvű verseket, főleg a népi ihletésűeket emeltem be, amelyek különböző rituálékra épültek, és megjelentek bennük olyan népi elemek is, amelyek különösek lehetnek a másnyelvű közönségnek. Ilyenek voltak a siratók, bájolók, varázskének, mindezek persze a saját szövegeimmel. Akkoriban ezeket már hangköltészeti formában, de magyarul adtam elő, hogy a hangulatukat átvigyem, még ha a szöveget nem is mindig, és nem mindenhol érthette a közönség.

Szabó Palócz Attila

Szabó Palócz Attila
(1971, Zenta, Szerbia) író,
költő, újságíró, szerkesztő